

A pedagógushiányról az Országos kompetenciamérés adatainak felhasználásával¹

Összefoglaló

A magyar oktatási rendszer egyik legsürgetőbbben megoldásokat követelő problémájává vált a *pedagógushiány*. Fontos, hogy a témával szakmai, szakmapolitikai tevékenységek során foglalkozó szakemberek megfelelő alapismeretekkel rendelkezzenek magával a jelenséggel, különösen a *pedagógushiány mértékével, változásának tendenciáival* kapcsolatban.

Maga a pedagógushiány mint fogalom *definíciót igényel*. Csak bizonyos tényezőknek a számításokba való bevonásáról meghozott döntések után van értelme bármiféle mértékek kiszámításának. Ebben az elemzésben a pedagógushiány tényezőinek tekintjük a következőket (ez az általunk használt definíció):

- azt a pedagógushiányt, amely a teljes óraszámában foglalkoztatott pedagógusok heti kötelező tanóraszámának 24-ben történő rögzítéséből adódik, szembe állítva a heti 22 tanórával²,
- a *részmunkaidőben foglalkoztatottakra* jutó teljes alkalmazások számát³,
- az *óraadóként foglalkoztatottakra* jutó teljes alkalmazások számát⁴,
- az iskolák által megadott „betöltetlen álláshelyek” számát,
- az *iskolapszichológusok*, a *fejlesztő pedagógusok*, a *fejlesztéssel foglalkozó gyógypedagógusok* jogszabályokban megadott minimális kötelező létszámához képest az elmaradást,
- az *óvodapedagógusok hiányát* a jogszabályokban megadott minimális mértékhez képest.

Ezek a tényezők nem fednek át egymással, az érintett csoportoknak nincsenek közös elemeik. Az e szempontokból kiszámítható hiány az itt adott definíció szerint a megállapítható pedagógushiány, amelynek mértékét a már ismert 2020/21-es tanévi adatokkal meg is adjuk, az érték:

29 602.

Ha valaki nem ennyire szigorú a tényezők kijelölésében, vagyis a definiálásban, nem fogadja el a heti kötelező tanóraszám 22-ben történő maximalizálását, hanem a jelenlegi jogszabályokban szereplő 24-gyel számol, továbbá a részmunkaidőben és óraadóként foglalkoztatottak esetén csak a mi számításunkban szereplő hiány felét fogadja el, *a teljes pedagógushiányra akkor is 15 625 főt kap*. Meggyőződésünk azonban, hogy a magyar oktatás fejlődése, a színvonalemelést feladta azt követeli, hogy *a szigorúbb számítás eredményét fogadjuk el*, vagyis a 30 000 főt megközelítő hiányt.

---

¹ A tanulmányban szereplő adatok és tények alapját képezték a Pedagógusok Szakszervezete (PSZ) 2023. szeptember 18-án tartott sajtótájékoztatóján bemutatott, a pedagógushiányt elemző, a 2020/21-es tanévvvel foglalkozó helyzetleírásnak.

² A PSZ sajtótájékoztatóján ez a tényező nem szerepelt a figyelembe vettek között.

³ A PSZ sajtótájékoztatóján ez a tényező nem szerepelt a figyelembe vettek között.

⁴ A PSZ sajtótájékoztatóján ez a tényező nem szerepelt a figyelembe vettek között. A részmunkaidőben vagy óraadóként alkalmazottak száma és számaránya helyett a PSZ kalkulációjában a nyugdíjas pedagógusok visszafoglalkoztatásával kapcsolatos megfontolások szerepeltek, ez a tanulmány csak említi a későbbiekben ezt a szempontot, de a számszerű eredményeket nem vesszük figyelembe a pedagógushiány számítása során.

Valójában az ezen elemzés keretei között alkalmazott metodikával számolt hiány ennél nagyobb, mert e számítás keretei között nem tudtuk figyelembe venni a következőket:

- a teljes óraszámban foglalkoztatott pedagógus végzettségűek esetén a nem a „tanult szakjaiknak” megfelelő tantárgyak tanítására fordított időt, az ennek megfelelő álláshely hányadot,
- a teljes óraszámban visszafoglalkoztatott nyugdíjas pedagógusok álláshelyeit,
- az óvodapszichológusok, az óvodákban dolgozó, fejlesztéssel foglalkozó gyógypedagógusok és fejlesztőpedagógusok számában mutatkozó hiányt,
- az egyébként kismértékű adathiányból eredő hibát (az adatot nem szolgáltató telephelyeken a hiányadatok nem szerepelnek a számításban),
- a sajátos nevelési igényű (SNI) tanulók fejlesztésében középfokon mutatkozó hiányt (a fellelhető adatok hibásak),
- a számítások kivitelezésének rendkívüli nehézségei miatt nem tudjuk figyelembe venni a logopédusként alkalmazottak körében mutatkozó hiányt.

Módunk van arra, hogy a nevelést, oktatást közvetlenül segítő szakemberek (NOKS, pedagógiai asszisztensek, gyógypedagógiai asszisztensek, dajkák, laboránsok, könyvtárosok stb.) körében mutatkozó hiányszámot is figyelembe vegyük. A Budapest Intézetben elvégzett számítások⁵ szerint ezen álláshelyek közül a 2020/21-es tanévben 14 031 volt betöltetlen (Erős és Váradi 2022). Ez nem pedagógushiány természetesen, de az iskolák és óvodák működését rendkívül negatívan befolyásoló jelenség. Együtt a pedagógushiánnyal a közoktatásban és a szakképzésben dolgozók körében a 2020/21-es tanévben a teljes létszámihiány

$$29\ 602 + 14\ 031 = 43\ 633 \text{ fővel}$$

becsülhető.

A sokak számára nyilván megdöbbentő, lesújtó adat mellett azonban érdemes figyelni azokra a tendenciákra is, amelyek érvényesülnek a pedagógushiány alakulásában. Kimutatható, hogy 2011 óta, és különösen a 2015-től eltelt években nőtt

- a részmunkaidőben alkalmazottak aránya,
- az óraadóként alkalmazottak aránya,
- a pedagógus végzettség nélkül tanulásirányítási feladatokat ellátók aránya,
- a pedagógus végzettséggel a saját szakjaiktól eltérő tantárgyakban tanulásirányítási feladatokat ellátók aránya,
- nőtt a pedagógushiány az egyes szakterületeken.

E kérdésben még további vizsgálatok lehetségesek, elemezni lehetne a visszafoglalkoztatott nyugdíjasok számarányának alakulását, a betöltetlen álláshelyek arányának változását, az óvodai pedagógushiány változását stb. Bárhová „nyúlunk” csak azt tapasztaljuk, hogy *a pedagógushiány Magyarországon a kétezres évek harmadik évtizedének elején elviselhetetlenül magas és a változások tendenciái a helyzet további romlását valószínűsítik.*

Részletes elemzés

A pedagógushiány fogalma

⁵ http://www.budapestinstitute.eu/uploads/NOKS_riport_20220627_jav.pdf

Hogyan értelmezzük a pedagógushiányt? Ez valóban *definíció kérdése*. Az óvodákban és az iskolákban a feladatokat valamilyen módon – sokszor ma már korábban elképzelhetetlen megoldásokat alkalmazva – ellátják valakik. Nyilván az a kérdés, hogy egy valahány százalékban betöltött álláshelyen bizonyos tartalmi elvárásoknak megfelelő személy dolgozik-e, s ha nem, hiába van olyan valaki, aki az adott feladatot – sokszor csak formálisan – ellátja, az adott pozíciót, vagy annak a megfelelő hányadát be kell kalkulálni a hiányszámba. Arról viszont döntenünk kell, hogy milyen feladatellátást nem tartunk megfelelőnek, mit tekintünk a hiány összetevőinek.

A pedagógushiány így csak részben mennyiségi kérdés. Hozzászámol-e valaki a pedagógushiányhoz egy olyan álláshelyet, amelyet visszafoglalkoztatott nyugdíjas pedagógus tölt be? Az adott nyugdíjasnak van pedagógus végzettsége, képesítésének (szakjainak) megfelelő tantárgyakat tanít, létszám szerint „minden rendben van”. Ugyanakkor az oktatás minősége szempontjából kijelenthető, hogy *egy oktatási rendszerben a nyugdíjasok nagy tömegben történő visszafoglalkoztatása nem egészséges jelenség*, a nyugdíjasok által ellátott feladatok esetén is pedagógushiánnyal kell számolni. Az oktatás minősége szempontjából ezt kell mondanunk akkor is, ha egyébként nagyra becsüljük nyugdíjas kollégáink tevékenységét, segítségét a mai krízishelyzetben.

Vagy mit mondjunk a *részmunkaidőben, óraadóként* betöltött „tört értékű” álláshelyekről? Ha az ilyen foglalkoztatás valóban csak az igen indokolt esetekben fordulna elő, olyankor, amikor éppen az oktatás minőségének emelését szolgálja egy-egy személy részmunkaidőben vagy óraadóként való alkalmazása, vagy egy feladatot még létszámhiány esetén sem lehetne másképpen megoldani, akkor indokolt lehet. Egyébként, ha csak a pedagógushiány formális csökkentése a cél, akkor számolni kell azzal, hogy a részmunkaidőben, illetve óraadóként alkalmazottak csak kevésbé kötődnek az iskolához (tisztelet a kivételnek), sokkal kisebb mértékben vesznek részt tanórákon kívüli feladatok ellátásában, a közösség életének alakításában, a családokkal való kapcsolat építésében stb. *Egy minőségre is figyelő pedagógushiány meghatározás során a részmunkaidőben és óraadóként alkalmazottakra jutó teljes munkaidős pedagógus létszámot hozzá kell számolni a hiányhoz.*

Az talán mindenki számára természetes, hogy azokat az álláshelyeket (lehetnek tört értékűek is), amelyeket *pedagógus végzettséggel nem rendelkezők*, vagy olyanok töltenek be, akiknek van ugyan pedagógus diplomájuk, de *képesítésüknek nem megfelelő tantárgyat tanítanak*, hozzászámítanak a pedagógushiányhoz. (Ha például valakinek 24 kötelező tanórása van egy héten, ebből eredeti szakpárjának megfelelően 16 órában földrajzot és történelmet tanít, de heti 8 órában viszont fizikát, amire nincs szakképzettsége, akkor az ő esetében egy 1/3-nyi álláshely pedagógushiányként jelentkezik.)

A pedagógushiány minőségi értelmezése során nagy súllyal kell figyelembe venni, hogy a jogszabályok alapján mennyi a teljes állásban foglalkoztatott pedagógusok *kötelező heti tanóraszám*a. Ez ma, a 2023-ban meghozott döntések alapján a jogszabályok által előírt módon 24. Három évtizeddel ezelőtt még heti 18 óra volt, sokáig volt 20 is, szintén hosszú időn keresztül volt heti 22 tanóra, legutóbb 12 éven keresztül egy végképp értelmezhetetlen intervallum állt rendelkezésre: 22-26⁶, illetve ezen írás készültkor csak pár hónapja ismert, hogy az új szabályozás szerint heti 24 óra lesz a kötelezően ellátandó tanóraszám. *Ez az emelkedés az oktatás színvonalának emelése szempontjából rendkívül káros*, a heti 24 óra pedig már komoly tényező lehet a minőségromlás folyamatában. Megfelelő pedagóguslétszám mellett *sokkal indokoltabb lenne a heti 18, esetleg a heti 20 tanóra megkövetelése*. Ha most bevezetnénk ezen értékek valamelyikének alkalmazását, akkor jelentős mértékben

⁶ A tanulócsoporthoz számára rendelkezésre álló finanszírozott heti óraszámot azonban a 22-es értékkel számolták ki a költségvetés készítésekor. A finanszírozott órakeret nagyobb, mint az osztályra jellemző heti óraszám, mert figyelembe kell venni a csoportbontásokat és a tanterven kívül megtartott foglalkozásokat is (felzárkóztatás, tehetséggondozás, szakkörök stb.).

megnövekedne a pedagógusok túlóráinak száma, hatalmas összeggel növelve a bérigényt az oktatásban. Valamikor heti 18 kötelező óra volt egy héten, ma 24, a kettő közötti eltérés három okkal magyarázható: (1) az oktatást érintő jelentős anyagi elvonásokkal, (2) a pedagógusok feladatainak nagymértékű gyarapodásával és azzal, hogy (3) az így keletkezett feszültséget a kormányok nem az oktatás anyagi támogatásának jelentős növelésével, hanem a pedagógusok heti kötelező óraszámának növelésével oldották meg.

Képzeljünk el egy pedagógust, aki csak matematikát tanít (ha nem is nagy számban, de a matematikatanárok között vannak ilyenek). Ő egy-egy osztállyal egy héten három tanórán találkozik. Hogy meglegyen a heti 24 kötelező órája, 8 osztályt is tanítania kell (tegyük fel, hogy nem osztályfőnök, illetve nincs semmilyen óraszám kedvezménye). Ha ebben az iskolában az osztálylétszám átlagosan 30 fő, akkor egy adott tanévben a matematikatanárnak 240 diákja lesz. Talán laikusok számára is elképzelhetetlen, hogy ebben az esetben személyre szóló, differenciált, megfelelő minőségű tanulásirányítás valósulhat meg.

A heti kötelező tanóraszám nagyon fontos paramétere a pedagógushiány számításának. Ha 20 lenne a kötelező heti tanóraszám, és a pedagóguslétszám csak azt tenné lehetővé, hogy az átlagot tekintve minden teljes állásban dolgozó pedagógus 24 vagy 25 tanórán tanítson, akkor a 4-5 heti túlórákat az egész közoktatásra⁷ összegezve, azt 20-szal elosztva több tízezres nagyságú pedagógushiányt mutathatnánk ki.

A pedagógus létszám adatokról általában

A pedagógushiány 2020/21-es tanévben kialakult mértékének becslésével, a pedagógushiányban mutatkozó tendenciák vizsgálatával foglalkozunk ebben az elemzésben. Mielőtt ezt megtennénk, érdemes alaposabban bemutatni, hogy *a számítások során felhasznált adatok honnan származnak, milyen jellegűek és mennyire megbízhatók.*

A számításokhoz az adatok forrása többféle is lehet. Születtek elemzések a hivatalosan megjelenített *álláshirdetések* alapján. A KSH nyilvánosan is rendelkezésre bocsátja a pedagógus munkakörben alkalmazottak számát intézménytípusonként. Jelentős lehetne a *KIR adatbázis* felhasználása. Egyik a felsorolásban szereplő forrás sem alkalmas azonban arra, hogy teljes áttekintést adhassunk a hiányról, illetve általánosan a közoktatásban és a szakképzésben alkalmazottak teljes körében mutatkozó hiánnyal kapcsolatban.

Szegény ember vízzel főz, megkeresi azt az adatforrást, amely bizonyos részeredmények kinyerésére, valamint bizonyos trendek megállapítására alkalmas. Ez a mi esetünkben az *Országos kompetenciamérés (OKM) adatbázis rendszere*, mindenekelőtt az iskolák által egy kérdőív kérdéseire adott válaszok halmaza. Komoly korlát, hogy e számításokkal csak az iskolai pedagógushiánnyal

⁷ A „közoktatás” kifejezést használjuk a hivatalosan használt „köznevelés” helyett. Ennek az az oka, hogy a nevelés szó jelentésének elidegeníthetetlen része lett az egyoldalúság, az, hogy valaki (a pedagógus) egy másik embert (diák) nevel, egyoldalúan hat rá. A korszerű pedagógia e viszonyt tekintve alapvetőnek tekinti, hogy a tanuló ember is legyen része saját tanulási folyamatai tervezésének, szervezésének, kivitelezésének és értékelésének, ezért egy egyoldalúságot sugalló szó használata nem elfogadható. Erre lehetne az a válasz, hogy az „oktatás” is egyoldalú viszonyt jelent, ugyanaz a probléma. Ez az ellenvetés azzal hárítható el, hogy az oktatás szónak két jelentése is van: egyrészt jelenti hagyományosan azt, amit a pedagógusok tesznek az iskolában, másrészt jelenti magát az oktatási rendszert, az intézményrendszert. Az előbbi jelentést jó lenne a szakmai szövegekből száműzni, mert valóban egyoldalú viszonyt jelez. A második jelentés viszont megfelelőnek tűnik. A „közoktatás” szó használata során éppen a szisztémára, az intézményrendszerre való utalás a fontos. A „köznevelés” szóösszetétel egy szigorú értelemben értelmetlen, mert két tagja között a kapcsolat rendkívül homályos és nem is tisztázható.

kapcsolatban kapunk eredményeket, az óvodákról természetesen nincsenek ilyen adataink az OKM-ben.

Adataink tehát elsősorban az OKM adatbázisaiból származnak. Kellően sokatmondó eredményeket azonban még ezekből sem kapnánk. Kiegészítésként használjuk még a következő adatforrásokat:

- a KSH által nyilvánosságra hozott adatok (óvodapedagógus létszámok, óvodai feladatellátási helyek, gyermekcsoportok száma),
- a Budapest Intézet kutatásában (Erős és Váradi 2022) szereplő, a 2020/21-es tanévben NOKS dolgozóként alkalmazottak körében mutatkozó hiány adat (internet forrásra vonatkozóan lásd 5. sz. lábjegyzet).
- adó- és járulékfizetők kor szerinti megoszlására vonatkozó adatok,

Az Országos kompetenciamérés mint adatforrás

A telephelyi adatokat tartalmazó adatbázisokhoz (a „telephelyi” szó jelentését azonnal részletesen megmagyarázzuk) hozzá lehet jutni, kutatási célokra igényelhetők az Oktatási Hivataltól (OH). A telephelyi adatbázisok úgy jönnek létre, hogy az iskolák minden évben a kompetenciamérés során kitöltenek egy „Kérdőív feladatellátási hely számára” című kérdőívet⁸ (a továbbiakban csak így hivatkozunk rá: „Kérdőív”), s ennek adatai kerülnek be az országos adatbázisba.

Egy *telephely* egy iskolának az a része, amelyben folyó képzések egy helyen (telephelyen), ugyanazon a földrajzi helyen (címen) zajlanak, függetlenül attól, hogy milyen képzések (általános iskolai vagy/és középfokú képzések) vannak az adott helyen. Ennél még „finomabb” felosztást jelent a *feladatellátási hely (FEH)* fogalma, amely egy iskola egy adott telephelyén egy adott képzést jelent⁹. Képzünk el egy iskolát, amelynek van öt telephelye, többféle képzés is zajlik a telephelyeken, és képzeljük el, hogy az egyik telephelyen van nyolc évfolyamos általános iskolai, van hat évfolyamos gimnáziumi és van technikai képzés. Ez azt jelenti, hogy ezen a telephelyen három FEH is található.

Az OKM telephelyi adatbázisaiban nagyrészt FEH szintű adatok vannak. A pedagógusok létszámát tekintve azonban egy telephelyen nem lehet külön megadni az adatokat FEH-enként. Az általános iskolában tanítók egy része (maradva a példánál) tanít a hatévfolyamos gimnáziumban is, sőt, akár a technikai FEH-nek is tanára lehet. Ez azt jelenti, hogy az egyébként FEH szinten megadott adatok a pedagóguslétszámok esetében telephelyi szintűekké válnak, és a példánk esetében a telephelyre vonatkozóan az egyes FEH-ekben ugyanazok a létszámadatok szerepelnek a háromféle képzés közös adataiként. Nagyon kell vigyázni tehát: *az adatbázisban rendelkezésre álló adatokat nem szabad automatikusan összeadni*, előbb el kell végezni a telephelyi szintre vonatkozóan az aggregálást.

E módszerrel az OKM adatbázisokban szereplő iskolai telephelyekről elég megbízható rész-adatokat szerezhetünk. A kérdőív megfelelő kérdéseire csak kevés telephelyen nem válaszoltak, ezek száma (amellett, hogy a telephelyek száma 3500 körül mozgott a vizsgált tanévekben) 100 alatt maradt. De miről szerezhetünk információkat?

- Az OKM adatbázisa tartalmaz adatokat telephelyenként a teljes munkaidőben, a részmunkaidőben és az óraadóként tanítási feladatokra alkalmazottak létszámáról.

⁸ https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/orszmer2020/OKM2021_Telephelyi_kerdoiv.pdf

⁹ A „telephely” és különösen a „feladatellátási hely” fogalmainak használata a különböző dokumentumokban nem kellően egyértelmű, ezért is adtunk egy határozott definíciót, hogy világos legyen, ebben az elemzésben miképpen használjuk ezeket a kifejezéseket.

- Vannak adatok arról, hogy mely telephelyeken van legalább egy olyan valaki, aki tantárgyat tanít, de nincs pedagógus végzettsége. E munkavállalók száma is egy adat a telephelyi adatbázisban.
- Azt is tudjuk, hogy hány olyan munkavállaló van, aki pedagógus végzettséggel rendelkezik, de van olyan tantárgya, aminek tanítására nincs képesítése.
- Kilenc adat van azzal kapcsolatban, hogy kilenc tantárgyi területen az adott telephelyen mutatkozik-e hiány tanítóknak, tanároknak. A területek: tanító, idegen nyelvet tanító tanár, matematikát tanító tanár, természettudományos tantárgyat tanító tanár, informatikát, számítástechnikát tanító tanár, humán tantárgyakat tanító tanár, képességfejlesztő tantárgyakat tanító tanár (ének, zene, rajz, művészetek, testnevelés), gyógypedagógus, egyéb tanár.
- 2019-től szerepel egy adat a telephelyi adatbázisban, amely azt mondja meg, hogy hány betöltetlen állás van a telephelyen.
- Vannak további adatok a nem tanítással foglalkozó, de pedagógus munkakörben alkalmazottak, az iskolapszichológusok, a pedagógiai asszisztensek, a fejlesztő pedagógusok, a gyógypedagógusok, a logopédusok és további, már NOKS kategóriába eső dolgozók létszámáról.

A 2020/21-es tanévi pedagógushiány egy becslése

Adjunk egy becslést arra vonatkozóan, hogy a már említett és még részletesebben is bemutatásra kerülő tényezőket figyelembe véve *a 2020/21-es tanévben milyen pedagógushiány alakult ki!* A heti kötelező tanóraszám egy pedagógiai szempontból indokolt értéke, e számítás keretei között a heti 22 óra figyelembevételével határozzuk meg a csak e tényezőből adódó hiányt. Ehhez adódnak hozzá az egyéb tényezőkből számítható hiányok, amelyek kellően egyértelműek, tehát nehezen lenne vitatható, hogy más tényezőkkel nem átfedésben növelik a hiányt. Így kapunk egy becslést a 2020/21-es tanévi pedagógushiányra. Erősen valószínűsíthető, hogy a 2023/24-es tanévre a meghatározott számnál lényegesen nagyobb értékkel kell számolni.

Abból indulunk ki, hogy az Országos kompetenciamérés adatait használva

- becslést adunk az óvodákat nem tekintve a közoktatási és szakképzési pedagógus álláshelyek 2020/21-es tanévi számára, a teljes munkaidőben foglalkoztatott pedagógusok számához hozzáadjuk a részmunkaidőben foglalkoztatottak számának felét és az óraadóként alkalmazottak számának egyharmadát (a tapasztalatok, illetve néhány tankerületi központ által adott információk alapján e szorzótényezők reális becslések),
- elfogadjuk a Belügyminisztérium becslését, hogy ha az álláshelyek be lennének töltve, akkor a kötelező heti 24 tanórával el lehetne és a 2020/21-es tanévben is el lehetett volna látni a feladatokat,
- ebből kiszámoljuk, hogy egy héten az álláshelyeket betöltő pedagógusok hány tanórát tanítottak,
- ezt a tanóraszámot elosztjuk a csökkentett heti tanóraszámmal, vagyis 22-vel (de számolhatnánk 18 és 23 között bármelyik egész számmal), hogy megkapjuk, a csökkentés esetén hány pedagógusra lett volna szükség,
- a heti 24 és a heti 22 tanórával meghatározott létszámok közötti különbség a pedagógushiány legalapvetőbb összetevője.

A számítás a 2020/21-es tanévre vonatkozóan azt mutatja, hogy *az óvodákat kivéve a közoktatásban, illetve a szakképzésben összesen 106 834 pedagógus álláshely volt betölthető.* Ez az adat a Kérdőív 18.

kérdésére adott válaszokból származtatható. A részmunkaidőben foglalkoztatottak számát 0,5-es, az óraadók számát 1/3-os szorzótényezővel vettük figyelembe. Ebből kiindulva, végig haladva a jelzett számításokon eredményül azt kaptuk, hogy a sokáig érvényesülő heti 22 kötelező tanóraszám esetén *az itt leírtakból adódó pedagógushiány*

$$106\,834 \cdot (24/22) - 106\,834 = 9712 \text{ (kerekítve).}$$

Ugyanakkor a még ennél is sokkal indokoltabb heti 20 tanóra esetén a hiány mértéke 21 367 lett volna. A sajnós már az álmok világába tartozó heti 18 órás kötelező tanóraszám esetén a hiány 35 611-nek adódhatott volna.

Milyen egymással átfedésben nem álló további tényezők növelték ezt a hiányt? Vegyük sorba őket!

- A részmunkaidőben foglalkoztatottak számának felét ide kell számolnunk (Kérdőív 18b. kérdés).
- Az óraadók számának harmada is növeli a pedagógushiányt (Kérdőív 18c. kérdés).
- Szintén a hiányt növeli az a szám, amelyet az iskolák „betöltetlen pedagógus álláshelyként” adnak meg az OKM kérdőívén (Kérdőív 23. kérdés). Ez az a szám, amely az állások nagy részének teljes munkaidőben, részmunkaidőben és óraadóként alkalmazottakkal való ellátásának biztosítása után még mindig fennmarad. Ezeket a tanórákat már csak a meglévő pedagógusok további óraszámemelésével, a kötelező heti óraszám felett foglalkoztatásukkal lehet ellátni.
- Pedagógus munkakörben foglalkoztatják az iskolapszichológusokat (Kérdőív 20b kérdés), a fejlesztő pedagógusokat (Kérdőív 20c kérdés), a nem tanítási feladatokat ellátó gyógypedagógusokat (Kérdőív 20d kérdés). A jogszabályok előírásokat tartalmaznak azzal kapcsolatban, hogy a tanulólétszámtól, illetve a sajátos nevelési igényű tanulók számától függően hány ilyen szakembert kötelező alkalmazni. Az OKM adatbázisait használva (a telephelyen tanulók száma a Kérdőív 9. és 38c. kérdéseire adott válaszokból határozható meg) kiszámolható, hogy hány ilyen pedagógus munkakörben alkalmazott szakembernek kellett volna a 2020/21-es tanévben dolgozni összesen az iskolákban, majd ebből kivonva a ténylegesen alkalmazottak számát, további adatokat kapunk, amelyek növelik a pedagógus munkakörben alkalmazottakra vonatkozó hiányszámot. (Itt az óvodákkal kapcsolatban nem tudunk hasonló számítást végezni. Van ugyan adat a pedagógiai asszisztensek számára is, az iskolák vonatkozásában a számításokat el is tudnánk végezni, de a pedagógiai asszisztensek NOKS dolgozók, ezért létszámhiány adatuk a Budapest Intézet által kimutatott hiányadatban megtalálható. A szabályok és a tényleges alkalmazás rendkívül összetett volta miatt a logopédusokra ezt a számítást nem tudjuk elvégezni.)
- A közoktatás része az óvodai intézményrendszer is, vagyis az óvodapedagógusok hiányát jelző számot is figyelembe kell venni. E számításokhoz viszont a KSH megfelelő, nyilvános adattábláit használhatjuk.

A nem szakszerűen ellátott tanórákból eredő hiányt, valamint a nyugdíjasok visszafoglalkoztatását ebben a listában nem szerepeltettük, mert ellenkező esetben a tényezők egymással átfedő halmazokat írtak volna le, a számítás lehetetlenné vált volna. Fontosságuk miatt azonban a 2020/21-es tanévre vonatkozó hiányadat meghatározása után tájékoztatásként közöljük a nyugdíjasokra és a nem szakszerű ellátásra vonatkozó létszámadatokat is.

Adjunk becsléseket ezekre a számokra! A 2020/21-es tanévben a részmunkaidőben foglalkoztatottak száma (az adattal rendelkező telephelyeket tekintve, de nagyon kevés adat hiányzik) 8024 volt. Az ebből adódó pedagógushiány

4 012.

Itt megjegyezzük, hogy adatforrás híján nem tudjuk, hogy a KSH által kimutatott létszámon belül vannak-e egyáltalán, és ha vannak, akkor milyen arányban részmunkaidőben foglalkoztatottak. Ha vannak, akkor az itteni számítás csak egy alsó becslés, a valóságos hiány az óvodákban nagyobb.

Óraadóként tanított a tanévben 13 554 fő, e szám harmadával, vagyis

4 518-cal

kell növelnünk a hiányszámot. (Ez az adat természetesen csak az iskolákra vonatkozik.)

Betöltetlen álláshelyet a telephelyeken összesen

5 015-öt

jeleztek az iskolák.

Az *iskolapszichológusok* esetén a státusztörvény végrehajtásáról rendelkező 401/2023. (VIII. 30.) kormányrendelet azt írja elő, hogy létszámukat az iskolák (!) tanulólétszámához kell igazítani, 500 tanulónként egy 50%-os részmunkaidőben foglalkoztatott iskolapszichológus alkalmazható. A rendelet e része (3. § (2)) pontatlanul van megfogalmazva, mert nem világos, hogy az 500-zal nem osztható tanulólétszámok esetén mekkora az alkalmazható létszám. Most úgy értelmezzük, hogy minden megkezdett 500 fő létszám esetén szükséges egy további részmunkaidős iskolapszichológus alkalmazása, vagyis ha egy iskola tanulólétszáma 501, akkor már két szakembert kell alkalmazni (mindkettőt 50%-os részmunkaidőben, de azt is mondhatjuk, hogy egy teljes munkaidőben alkalmazott iskolapszichológussal kell számolni).

Az OKM tanulólétszámra vonatkozó adataiból adhatunk egy viszonylag jó alsó becslést az iskolapszichológusok elvárt számával kapcsolatban. Matematikailag, ha L -lel jelöljük az adott iskola tanulólétszámát, az $[(L - 1)/500] + 1$ képlet segítségével számolható ki az előírt létszám (a szögletes zárójel a benne lévő mennyiség egész részét jelenti)¹⁰. Az OKM adataiból kiderül, hogy 1 988 teljes állásban alkalmazott iskolapszichológusra lenne szükség (50%-os részmunkaidővel számolva minden megkezdett 500 fő tanulólétszámra). Ezzel szemben – szintén az OKM-ben megadott adatok szerint, a részmunkaidősök számának felével meghatározva az értéket – az iskolákban 867 teljes munkaidőben foglalkoztatott iskolapszichológus állás volt betöltve a 2020/21-es tanévben. A különbség

$$1\ 847 - 867 = 980.$$

A következő kategória a *fejlesztő pedagógusoké*, de létszám szempontjából együtt kell kezelnünk őket a *gyógypedagógusokkal*. A közoktatásban és a szakképzésben a jogszabály által megszabott minimális létszámukat a következő két szabály határozza meg: (1) heti 20 órában kell fejlesztő jellegű és más, munkakörükbe tartozó tevékenységeket folytatni, illetve az integráltan nevelt sajátos nevelési igényű (SNI) tanulók minimálisan heti átlag 2,5 óra fejlesztésben, külön gondoskodásban kell, hogy részesüljenek.

Az adatok felkutatása ebben az esetben meglehetősen nehéz feladat. Pontosabban van több adatbázis, amely tartalmaz adatokat az SNI tanulók számával kapcsolatban, azonban a 2020/2021-re

¹⁰ Felvethető, hogy miért használunk egy 2023-ban kialakított szabályt a 2020/21-es tanév adatainak elemzése során. Egyrészt a szabály korábban is az itt leírt volt. De másrészt az is indokolja, a jelenlegi szabály „visszavetítését”, hogy végül is számunkra a 2023-tól kezdődő időszak várható folyamatainak megítélése a fontos. Az iskolapszichológusok száma nem fog olyan gyorsan nőni (talán egyáltalán nem fog nőni, sőt), hogy a számításokkal nem megbízható becslésekhez jutnánk.

meghatározható adat (akár az OKM-et, akár a KIR-t használjuk) valószerűtlen, nagy valószínűséggel hibás. Míg a megelőző tanévekben a SNI tanulók száma az általános iskolai szinten 40 000 fölötti értékeket ért el, s a középfokon pedig a számok 15 000 fölötti értékeket mutattak, addig a 2020/21-es tanévben az általános iskolai szám alig változott, míg a középfokon az SNI tanulók száma 10 000-rel csökkent. Az oktatási rendszer működésében ismereteink szerint nem következett be olyan jelentős átalakulás, folyamat, amely a számok ilyen változását okozhatta volna, ezért a 2020/21. évi adatot (a középfokra meghatározhatót) figyelmen kívül hagyjuk, adatrögzítési hibának tekintjük.

Az OKM adatbázisait használhatjuk ebben az esetben is, a fentiek szerint csak az általános iskolai adatokat. A Kérdőív 38d kérdésére kapott válaszok alapján kiderül, hogy a 2020/21-es tanévben 41 657 SNI tanuló vett részt integrált formában az iskolai tanulásban. Számukra heti 108 093 óra fejlesztést kellett biztosítani ($41\,657 \times 2,5 = 104\,143$ kerekítve). Egy fejlesztő pedagógus (de ugyanúgy a gyógypedagógus is) heti 20 óra fejlesztő munkát kell, hogy végezzen, így a 2020/21-es tanévben $104\,143/20 = 5\,207$ fő munkája volt szükséges. Egy részük fejlesztő pedagógus, a többiek gyógypedagógusok. A kompetenciamérési adatok azt mutatják, hogy az általános iskolákban 3 462 szakember dolgozott e két területen (a részmunkaidősöket ismét 0,5-es szorzóval számolva). A hiány:

$$5\,207 - 3\,462 = \mathbf{1\,745}.$$

Az iskolákban kialakuló pedagógushiányhoz hozzá kell adni az *óvodákra jellemző hiányszámot*. A szabályok szerint minden óvodás csoport két óvodapedagógus alkalmazását igényli, illetve ezen felül minden óvodai feladatellátási helyen biztosítani kell egy fő vezető óvodapedagógus álláshelyet. A KSH adatai alapján a 2020/21-es tanévben 4 575 feladatellátási hellyel, 15 001 óvodai csoporttal, valamint 30 957 óvodapedagógussal kell számolni. A csoportonként két pedagógussal és a vezető óvodapedagógusok számával együtt a 2020/21-es tanévben a pedagógus létszám igény a magyar óvodákban így $2 \times 15\,001 + 4\,575 = 34\,577$ fő volt, vagyis a pedagógushiány

$$34\,577 - 30\,957 = \mathbf{3\,620}$$

volt.

Tényező	Hiány (Fő)
A teljes óraszámiban tanítók heti kötelező óraszámának 22-ben történő megállapításával	9 712
A részmunkaidőben foglalkoztatottak által „elfoglalt” teljes álláshelyek	4 012
Az óraadóként foglalkoztatottak által „elfoglalt” teljes álláshelyek	4 518
Betöltetlen álláshelyek	5 015
Iskolapszichológusok	980
Fejlesztőpedagógusok, fejlesztéssel foglalkozó gyógypedagógusok	1 745
Óvodapedagógusok	3 620
Összesen:	29 602

1. táblázat: A pedagógus álláshelyekben mutatkozó hiány a 2020/21-es tanévben tényezőként
(Források: OH által rendelkezésre bocsátott OKM adatbázisok, a szerző saját számításai, KSH adatok)

A közoktatásban és a szakképzésben a pedagógushiány becsült értékét a 2020/21-es tanévben: összesítve az 1. táblázat mutatja be.

A 2020/21-es tanévben tehát a pedagógiai feladatokat az óvodákban és az iskolákban ellátók szükséges létszámából legalább

29 602 fő

hiányzott. A jelen elemzés készültekor, a 2023/24-es tanév indulásakor hallott számértékekhez képest és különösen a pedagógushiányt nemlétezőnek beállító kormányzati kommunikációhoz viszonyítva ez az adat sokkal nagyobb, s annak a valószínűsége sokkal nagyobb, hogy két év alatt az adat csak nőtt.

Természetesen lehetnek szakemberek, akik a fent körülírt meghatározást a pedagógushiánnyal kapcsolatban nem fogadják el. Mászt gondolnak a heti kötelező tanóraszámról, mondjuk a 24-gyel történő számítást tartják indokoltnak, illetve nem fogadják el, hogy a részmunkaidőben és óraadóként alkalmazottak által betöltött helyeket teljes egészében beszámítsuk a pedagógushiányba. Valóban van abban némi túlzás, hogy a részmunkaidőben és az óraadóként alkalmazottak teljes óraszámú álláshelyekre átszámított létszámát teljes egészében hiánynak tekintsük. Elfogadjuk, hogy ilyen jellegű alkalmazásra egy a maihoz képest sokkal kisebb mértékben szükség lehet. Méltányos lehet egy olyan számítás, amely az e két kategóriára kiszámolt 8 530 fős hiánynak csak a felét, 4265 főt számít be a hiány kalkulációja során. Ha kivesszük a heti kötelező óraszámából adódó, számított hiányt teljes egészében, illetve felére csökkentjük a részmunkaidőben és az óraadóként foglalkoztatottak számára meghatározott értéket, a hiány akkor is

15 625

lett volna. Vegyük figyelembe, hogy a számítás során jó néhány tényezőt nem tudtunk figyelembe venni (lásd a listát ezen elemzés 2. oldalán), és azt is, hogy itt a 2020/21-es tanévről van szó, s minden tapasztalatunk azt mondja, hogy a hiány csak növekedhetett. Vagyis amikor a pedagógus szakszervezetek 16 000 fős hiányról beszéltek, valószínűleg egy kissé alábecsülték a hiányszámot, illetve az ebben az elemzésben adott pedagógushiány definíció szerint pedig a hiány még a 16 000 fős értéknél is sokkal nagyobb.

Véleményünk szerint sokkal inkább lehet komoly felvetés, hogy még a heti 22 tanóraszám is túl nagy, vagyis valójában egy minőséget középpontba állító pedagógushiány számítás még a 30 000-et megközelítő értéknél is sokkal nagyobb számokat adhatna eredményül.

A Budapest Intézet kutatásának eredménye lehetővé teszi, hogy a közoktatás és a szakképzés intézményeiben dolgozók teljes körében mutatkozó hiányt bemutassuk. A Budapest Intézet kutatása, amelyről Erős Hanna és Váradi Balázs (2022) számolnak be,

14 031 fő

hiányt mutat ki a NOKS dolgozók körében. Az általunk adott definíció alapján a pedagógusi feladatok megoldására alkalmazottak körében a hiány

29 602 fő.

A közoktatásban és a szakképzésben pedagógiai jellegű vagy nevelést és oktatást közvetlenül segítő feladatot ellátó dolgozók körében a hiány a 2020/21-es tanévben így

$14\ 031 + 29\ 602 = \mathbf{43\ 633}$

fő. A szükséges pedagógus álláshelyek száma 150 000 körül lehet, a NOKS dolgozók esetében ez a szám 38 000 körüli (az adat szintén a Budapest Intézet kutatási beszámolójában szerepel). Valószínűleg nem sokat tévedünk, ha a vizsgált álláshelyek teljes számát 190 000 körülre tesszük. E munkahelyek kb. 23%-a nincs vagy nem megfelelő alkalmazottal van betöltve. A pedagógiai feladatokat végzők esetében ez az arány kb. 15%, a NOKS dolgozók esetében kb. 7%. Ha mindkét csoport esetében a saját csoportlétszámukhoz viszonyítunk, akkor a pedagógiai feladatokat ellátók esetében e csoport szükséges álláshelyeinek a 19%-a, a NOKS dolgozók esetében a munkahelyek 37%-a nincs vagy nem megfelelő dolgozóval van betöltve.

Néhány a hiánnyal összefüggő további tényező vizsgálata

Ebben a tanulmányban a számításhoz nem használtuk fel a visszafoglalkoztatott nyugdíjasok számával és a nem szakszerű feladatellátás számaival kapcsolatos adatokat. Ennek alapvető oka, hogy e csoportok (nyugdíjasok; pedagógus végzettség nélkül tanítók; pedagógus végzettséggel, de képesítésüknek nem megfelelő tantárgyat tanítók) átfednek a teljes munkaidőben, a részmunkaidőben és az óraadóként alkalmazottak csoportjaival. Ha bevontuk volna a most külön elemezni kívánt adatokat is a hibaszámításba, akkor ismeretlen arányban, de biztos nem elhanyagolható mértékben fordult volna elő, hogy bizonyos munkavállalókat kétszer, vagy akár háromszor is figyelembe vettünk volna, ami a számítást teljes mértékben hiteltelenné tette volna.

Megtehetjük volna, hogy a részmunkaidősök és óraadók adatai helyett a nyugdíjas visszafoglalkoztatottak adatait használjuk a részmunkaidőben és óraadóként foglalkoztatottak létszámadatai helyett. Ez korrekt megoldás lenne, egy másik becslés (ami egyébként nem vezet lényegesen eltérő eredményhez, mint az ezen elemzésben alkalmazott megoldás). Annak oka, hogy nem ezt az utat választottuk, részben az, hogy a nyugdíjas visszafoglalkoztatás esetén nincsenek adataink a foglalkoztatás mértékéről (milyen arányban vannak a nyugdíjasok között teljes munkaidőben, részmunkaidőben és óraadóként alkalmazottak). A másik ok, hogy a nyugdíjasokra vonatkozó adatok személyes közlésből származnak, ezért megbízhatóságuk alacsonyabb szintű, mint a nyilvános adatbázisokból megszerezhető adatoké.

A nyugdíjas visszafoglalkoztatottak esetében az adó és járulékfizetési statisztikák segítenek a megfelelő adatok összegyűjtésében. Tudható, hogy hány nyugdíjas korú személy van, akinek életkora 66 év vagy annál magasabb és tanítanak (ők férfiak és nők egyaránt lehetnek), számuk 2 192. Sokan 62 és 65 éves koruk között voltak éppen a 2020/21-es tanévben nyugdíjas korúak, azonban közülük csak a nők, akik viszont a pedagógusok körében 80%-os arányt képviselnek. A megfelelő korúak száma 8 794, aminek a 80%-a 7 035. Így a közoktatásban és a szakképzésben nyugdíjas korúak együttes száma

$$2\ 192 + 7\ 035 = 9\ 227.$$

Meglehetősen nagy számról van szó, fentebb már úgy fogalmaztunk, hogy nem egészséges, ha egy oktatási rendszerben a nyugdíjasok visszafoglalkoztatása ilyen nagy mértékű.

Nézzük, hogy alakult a pedagógus végzettséggel nem rendelkezők, tanítási feladatokban résztvevők száma a 2020/21-es tanévben. E számításban az óvodákat nem tudjuk figyelembe venni.

3 407 fő

tanított a közoktatásban ilyen módon, ami azt jelenti, hogy átlagosan minden telephelyre a közel 3500-ból jutott körülbelül egy fő. Nyilván nagyon egyenlőtlen az eloszlás. A telephelyeknek több, mint a felében nincs pedagógus végzettséggel nem rendelkező tanító, tanár vagy oktató. A közel 3 500 telephely közül 498-ban csak egy ilyen alkalmazott van (14,3%), 244-ben tanít két pedagógus végzettséggel nem rendelkező személy (7,0%), 149 telephelyen van három ilyen alkalmazott (4,3%), és így tovább, egyre kisebb arányokkal. Tekintve az e probléma kapcsán érintettek 3 407 fő számát, s azt, hogy ezek az alkalmazottak legalább egy átlagosan 20 fős tanulólétszámú osztályban tanítanak (ennél a valódi számok akár sokkal nagyobbak is lehetnek), máris adódik, hogy ez a probléma akár százezres nagyságrendben érintheti rendkívül negatívan a tanulókat.

A pedagógus végzettséggel rendelkező, de a képesítésének nem megfelelő tantárgyat is tanító pedagógusok száma az oktatási rendszerünkben (az óvodák itt természetesen nem játszhatnak szerepet)

3 208 fő.

Mint látjuk, a probléma mértéke, de a súlyossága is hasonló az előbbiéhez. Még az eloszlás a telephelyek között is nagyon hasonlít a pedagógus végzettséggel nem rendelkezők eloszlásához, ezért az adatokat nem részletezzük. Itt is mondhatjuk, hogy minden egyes ilyen pedagógus nem szakszerű feladatellátása legalább egy osztályt – de valószínűleg átlagosan is jóval többet – érint, tehát itt is elképzelhető, hogy akár a százezer főt meghaladón is beszélhetünk olyan tanulókról, akik számára az oktatási rendszer nem adja meg valamilyen területen a megfelelő, kötelezően biztosítandó szolgáltatást.

Vizsgálatok, adatok, következtetések a pedagógushiány időbeli alakulásával kapcsolatban

A pedagógushiány 2011 és 2021 között kétévenként

A legtöbbet nyilván akkor tudhatunk meg a tendenciákról, ha minden ezen elemzés keretei között vizsgált tanévben meghatározzuk a fent megadott definíció szerinti pedagógushiányt. Ez a program csak erősen korlátozottan kivitelezhető. Csak a pedagógusi feladatokra alkalmazottak körében vizsgálhatók az adatok (a NOKS dolgozók számával kapcsolatban nem rendelkezünk a 2020/21-es tanévet megelőző tanévi adatokkal), nyilván a korábbi tanévekben sem tudunk figyelembe venni minden tényezőt (a problematikusakra nézve lásd a 2. oldalon a listát).

Egy további korlátozó tényező, hogy a betöltetlen álláshelyekkel kapcsolatban csak 2019 óta rendelkezünk statisztikai adattal. Ez utóbbi problémát úgy hidaljuk át, hogy egyrészt megadjuk a pedagógushiányt a 2018/2019-es valamint a 2020/2021-es tanévekre, annak bemutatására, hogy két év alatt mekkora változás következett be, másrészt úgy adjuk meg a hiányadatokat az összes vizsgált tanévre, hogy a betöltetlen álláshelyek adatát kihagyjuk. Ezt az „áldozatot” meg kell hozni annak érdekében, hogy összehasonlítható adatokkal tudjunk számolni.

További akadályt jelent, hogy a 2010/11-es tanévre vonatkozóan az OKM adatok között nincs meg az óraadóként alkalmazottak száma. Ezért a trend elemzéséből ezt a tanévet kihagyjuk.

A 2020/21-es tanévhez hasonló számítások elvégzését az is akadályozza, hogy az iskolapszichológusok, a fejlesztőpedagógusok és a gyógypedagógusok számát a 2018/19-es előtti tanévekben készült OKM adatbázisok nem tartalmazzák.

Vagyis a tendenciák vizsgálatához csak a heti kötelező tanóraszám 22-ben való megállapításából, a részmunkaidőben alkalmazottak, az óraadók számából, valamint az óvodapedagógusok esetében kimutatható hiányból számolhatunk. Ezen kívül a 2020/21-es tanévre vonatkozó számítást el tudjuk végezni ugyanazzal a tartalommal a 2018/19-es tanévre, így vizsgálhatjuk a közben eltelt két év alatt bekövetkezett változást. Ezeken kívül külön elemezhetjük a nem szakszerűen megtartott tanórák esetén a létszámok alakulását, valamint azt, hogy az eltelt 10 év alatt hogyan változott az egyes szakterületeken hiányzó pedagógusokat jelző telephelyek számaránya.

Kezdjük a pedagógushiány számításának azzal a részével, amelyet a 2012/13-as tanévtől kezdődően a 2020/21-es tanévvel bezárólag el tudunk végezni. A 2. táblázatban látható az eredmény.

	2012/13	2014/15	2016/17	2018/19	2020/21
Heti kötelező óraszámából (22) adódó hiány	9 502	9 926	10 027	9 301	9 712
Részmunkaidőben foglalkoztatás	4 070	3 204	3 390	3 674	4 012
Óraadóként foglalkoztatás	2 814	3 157	3 791	3 988	4 518
Óvodapedagógusok	3 180	2 962	2 870	3 245	3 620

Összesen	19 566	19 249	20 078	20 208	21 862
----------	--------	--------	--------	--------	--------

2. táblázat: A pedagógushiány néhány fontos összetevőjének alakulása a 2012/13-as és a 2020/21-es tanévek között kétévenként (Források: OH által rendelkezésre bocsátott OKM adatbázisok, a szerző saját számításai, KSH adatok)

A 2. táblázat utolsó sorában szereplő értékek egy világos trendet mutatnak. Az OKM adatbázisai segítségével kiszámolható része a hiánynak a 2012/13-as és a 2020/21-es tanév között kb. 2 300 fővel nőtt. Vegyük azonban figyelembe, hogy ez valóban csak része a hiánynak, fontos tényezők maradtak ki, amelyek számításba vétele esetén a kimutatható növekedés akár sokkal nagyobb is lehetett volna.

Jóval teljesebb vizsgálat végezhető úgy, hogy kiszámoljuk a 2018/19-es tanévi pedagógushiányt, és elemezzük, hogy két évvel később, a 2020/21-es tanévre miképpen változtak a számok. A 2020/21-es tanév adatait már meghatároztuk fentebb, most meghatározzuk a 2018/19-es tanév hiányadatait. Az összehasonlíthatóság érdekében a 2018/2019-es tanévre is csak az általános iskolai adatokat vesszük figyelembe a fejlesztőpedagógusok és a gyógypedagógusok hiányadatainak számításakor. Az eredményeket a 3. táblázat tartalmazza.

Tényező	2018/19-es tanév	2020/21-es tanév
A heti kötelező óraszámának 22-ben történő megállapításával	9 301	9 712
A részmunkaidőben foglalkoztatottak által „elfoglalt” teljes álláshelyek	3 674	4 012
Az óraadóként foglalkoztatottak által „elfoglalt” teljes álláshelyek	3 988	4 518
Betöltetlen álláshelyek	4 882	5 015
Iskolapszichológusok	1 256	980
Fejlesztőpedagógusok, fejlesztéssel foglalkozó gyógypedagógusok	1 103	775
Óvodapedagógusok	3 245	3 620
Összesen:	27 449	28 632

3. táblázat: A 2018/2019-es, valamint a 2020/2021-es tanévek pedagógushiány adatai (Források: OH által rendelkezésre bocsátott OKM adatbázisok, a szerző saját számításai, KSH adatok)

A növekedés két év alatt nagyobb, mint 1 000 fő. Ezt is jelentősnek kell tekintenünk, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy milyen tényezőket nem vehettünk figyelembe a számításnál. A két vizsgálat együtt nagyon erősen valószínűsíti, hogy a pedagógushiány az elmúlt években emelkedik.

A részmunkaidőben és óraadóként alkalmazottak létszámarányának alakulása

Néhány tankerületi központ információi alapján becslést adtunk arra, hogy a részmunkaidőben és az óraadóként alkalmazottak száma hogyan alakult a vizsgált években (2011, 2013, 2015, 2017, 2019, 2021). A részmunkaidősök heti óraszámja általában a kötelező óraszám fele körül alakul, vagyis tekinthetjük úgy, hogy két részmunkaidős lenne kiváltható egy teljes státusban foglalkoztatott pedagógussal. Vagyis e csoport létszámának kb. a felét tekinthetjük pedagógushiánynak.

2015 óta növekszik a *reszmunkaidőben foglalkoztatottak aránya*. Érdekes, hogy a 2015. évi adat lényegesen kisebb, mint a 2011. és 2013. évi adatok voltak. Ez más esetekben is tapasztalható, 2015-ig akár még javulásról is beszélhetünk sok esetben. Ne felejtjük el azonban, hogy 2013-ban kezdődött a több évre elosztott, összesen 50%-os béremelés, amely viszonylag sok pedagógus törekvéseit megváltoztatta, sokan vállalhatták a részmunkaidős foglalkoztatás helyett az egész állást. 2015 óta azonban az értékek folyamatosan nőnek, 2015-ben az adattal rendelkező telephelyeken

dolgozó pedagógusok 5,4%-a volt részmunkaidős, 2017-ben 5,6%-uk, 2019-ben 6,4%-uk és 2021-ben 6,7%-uk.

Az óraadóként foglalkoztatottak esetében a 4. táblázat mutatja az adatokat.

Év	%
2013	7,4
2015	8,0
2017	9,4
2019	10,5
2021	11,3

4. táblázat: Az adattal rendelkező telephelyeken a pedagógusok hány százaléka volt óraadó 2013 és 2021 között (a 2011. évi adat nem ismert), az OKM telephelyi adatai alapján (Forrás: OH által rendelkezésre bocsátott OKM adatbázisok, a szerző saját számításai)

Az óraadók számának és létszamarányuknak a növekedése a teljes vizsgált időszakban egyértelmű. A tapasztalatok szerint átlagosan 3 óraadó helyettesíthető egy főállású pedagógussal, vagyis a megadott létszámnak a harmada valójában pedagógushiány. (Az óraadók esetében nem rendelkezünk 2011. évi adattal.)

Természetesen vitatható, hogy a részmunkaidős és óraadói foglalkoztatást teljes mértékben ki kell-e vezetni a rendszerből, elég nyilvánvaló egyébként, hogy nem. Bizonyos feladatok megoldása során jó szolgálatot tehet ez a forma. Mai volumene azonban jelentős mértékben eltúlzott, negatívan befolyásolja a közoktatás és a szakképzés színvonalát.

Nem szakszerű tanulásirányítás

Hogyan alakult 2011 és 2021 között a pedagógus végzettséggel nem rendelkezők aránya a teljes pedagógus létszámon belül, és mi jellemezte az olyan pedagógusok létszamarányának alakulását, akik *elláttak valamilyen képzettségük körébe nem tartozó tanulásirányítási feladatokat*? Előre kell bocsátani, hogy az így kialakuló számok nem jelentenek abszolút pedagógushiányt. A képesítés nélkül tanítók között sokan lehetnek részmunkaidőben vagy óraadóként alkalmazottak, és ugyanez a helyzet a képzettségüknek nem megfelelő feladatot ellátó, bár pedagógus végzettségű szakemberekkel is. Az is fontos, hogy ezek az arányszámok kicsinek mutatkoznak ugyan, de *az általuk jelzett problémák jelentősek*. Adott tantárgyakat olyanok tanítanak, akik annak a tantárgynak a tanítására nincsenek felkészülve, vagy egyáltalán nincs is pedagógus diplomájuk. Ezekben az esetekben már a kis számok is súlyos gondokról szólnak. A számításhoz szükséges adatok a Kérdőív 21. és 22. kérdésére adott válaszokból származnak. Ismét érdemes a *változás tendenciáját* figyelni, amely mindkét esetben 2015-öt követően a növekedés (lásd 5. táblázat).

	Azok aránya (%) az összes pedagógus munkakörben alkalmazottak között, akik	
	nem rendelkeznek pedagógus végzettséggel	rendelkeznek pedagógus végzettséggel, de tanítanak olyan tantárgyat, amelynek oktatására nincs képesítésük
2011	1,5	2,0
2013	1,8	2,3
2015	2,2	1,8

2017	2,3	1,8
2019	2,9	2,4
2021	2,8	2,7

5. táblázat: Az adattal rendelkező telephelyeken a pedagógus munkakörben alkalmazottak hány százalékának nem volt pedagógus végzettsége, illetve hány százalékuk tanított olyan tantárgyat, amelynek tanítására nem volt képesítése (miközben pedagógus végzettségű), az OKM telephelyi adatai alapján (Forrás: OH által rendelkezésre bocsátott OKM adatbázisok, a szerző saját számításai)

A tendencia, a növekedés 2015-öt követően egyértelmű. Bár az arányszámok kicsik, az abszolút számok már figyelmeztetőek ezekben az esetekben is. A 2020/21-es tanévre már a pedagógus álláshelyek 5,5%-a esett valamelyik kategóriába. Tekintve, hogy a pedagógus álláshelyek száma kb. 100 ezer körül alakul, itt mégiscsak 5000 és 6000 közötti számú pedagógusról van szó. Ezen a számon már jobban látható, hogy egyáltalán nem egy elhanyagolható problémával állunk szemben.

	Azon telephelyek számaránya (%) a telephely között, amelyeken	
	van olyan tantárgya(ka)t tanító munkavállaló, aki nem rendelkezik pedagógus végzettséggel	van olyan oktatómunkát végző pedagógus, aki rendelkezik pedagógus végzettséggel, de tanít olyan tantárgyat, amelynek oktatására nincs képesítése
2011	15,0	26,7
2013	17,8	29,7
2015	18,8	24,9
2017	23,7	28,2
2019	29,6	31,8
2021	33,2	36,5

6. táblázat: Az adattal rendelkező telephelyek hány százalékán végzett tanulásirányítási feladatot olyan személy, akinek nem volt pedagógus végzettsége, illetve a telephelyek hány százalékán végzett tanulásirányítási feladatot olyan személy, akinek volt pedagógus végzettsége, de valamelyik oktatási feladatával kapcsolatban nem volt képesítése, az OKM telephelyi adatai alapján (Forrás: OH által rendelkezésre bocsátott OKM adatbázisok, a szerző saját számításai)

Azt is megvizsgálhatjuk, hogy a telephelyek hány százalékában jelentkeztek ezek a problémák. A 6. táblázatban látható adatok (számításuk szintén a Kérdőív 21. és 22. kérdéseire adott válaszok alapján lehetséges) itt is jelzik a jelentős mértékű növekedést, olyannyira, hogy a vizsgált időszak végén már a telephelyek egyharmadán előfordul mindkét probléma. Az is megvizsgálható, hogy milyen arányt képviselnek azok a telephelyek, amelyeken a két problémának legalább az egyike előfordul. Ezek aránya 2011-ben még csak 34,8% volt, 2021-ben már 50,9%. Minden második iskolára (pontosabban telephelyre) jellemző tehát, hogy volt olyan tantárgya(ka)t tanító foglalkoztatott, aki nem megfelelő szakképzettséggel látta el tanítási feladatainak legalább egy részét.

Pedagógushiány az egyes szakterületeken

Az OKM adatai sajnos arra nem elegendők, hogy az egyes szakterületeken meg tudjuk adni a hiányzó pedagógusok számát. A Kérdőív 23. kérdése csak arra kéri a telephelyeket, hogy adják meg, egyáltalán, hiányzik-e az adott területen pedagógus vagy sem. A tendenciák alakulása azonban ezekkel az adatokkal is vizsgálható. A 4. táblázat azt mutatja meg, hogy a telephelyek hány százalékában jelezték a kérdőív kitöltői, hogy hiány mutatkozik az adott területen tanító

pedagógusokból. A tendenciára sokkal inkább érdemes figyelni, és nem érdemes az egyes területek adatait egymással összehasonlítani. Egyes tantárgyi területek nagyon szélesek (például: természettudomány, képességfejlesztő tantárgyak), több tantárgy is tartozik e területekhez, más esetekben nem is nagy órászámmal csak egyetlen tantárgyat tartalmaz az adott terület (például matematika, informatika).

Ha valamilyen pozitív jelenségről lenne szó, azt mondanánk, hogy a 2011 és 2021 között bekövetkező növekedés látványos. A pedagógushiányt tekintve azonban *elkeserítő*. A legnagyobb mértékű növekedés éppen a legkisebb iskolásokkal foglalkozók, a *tanítók* körében tapasztalható, az arányszám közel 17-szeresére nőtt. A *matematika tantárgy* esetében is nagyon jelentős a növekedés, a 2021. évi százalékarány a 2011. évinek közel a 4,5-szerese.

	2011	2013	2015	2017	2019	2021
	%	%	%	%	%	%
Tanító	1,4	3,6	5,2	10,7	18,0	23,7
Idegen nyelv	9,6	14,8	15,2	21,2	25,1	22,3
Matematika	6,2	10,9	15,2	20,2	27,0	29,1
Természettudomány	18,5	25,1	25,1	27,3	30,1	32,9
Informatika	10,7	17,1	18,2	22,0	23,9	26,0
Humán (például Magyar, Történelem)	3,8	5,8	5,8	8,2	10,2	11,5
Képességfejlesztő (Ének, zene, Rajz, Testnevelés, ...)	20,8	30,8	28,8	29,7	33,3	31,7
Gyógypedagógus	12,0	14,8	20,5	24,1	22,3	21,2
Egyéb	8,1	15,2	14,2	16,5	18,8	16,4

7. táblázat: Az adattal rendelkező telephelyek hány százalékán jelezték 2011 és 2021 között kétevenként, hogy hiányoznak az egyes szakterületeken pedagógusok, az OKM telephelyi adatai alapján (Forrás: OH által rendelkezésre bocsátott OKM adatbázisok, a szerző saját számításai)

*

Szokás mondani: a számok magukért beszélnek. Bár ez sok esetben nem indokolt kijelentés, a fenti elemzés eredményeire azonban úgy tűnik, nagyon is érvényes. Nem kell különösebb kommentár a kiszámolt értékek bemutatása után: az ember valójában azt nem érti, hogy miért nem omlott még össze a közoktatás.

A szakértőket mindig megkérdezik, hogy jó, jó, de mit lehet tenni(?). Nagyon sokan válaszolnak úgy, ezen írás szerzője is, hogy az oktatáspolitikai egészének gyökeres átalakítására van szükség. A pedagóguspálya csak akkor lesz vonzó, ha értelmiségi léthez méltó jövedelemhez juttatja a pedagógusokat, ha értelmes, kreatív munka végzésére alkalmassá válik az egész oktatási rendszer, ha érvényesülhet magas szinten a szakmai autonómia, ha marad ideje és energiája a pedagógusoknak maguk és a közösségeik továbbfejlesztésére, az egyéni és a szervezeti tanulásra. Lehet természetesen palástolni a pedagógushiányt nyugdíjasok, képzetlenek, iskolatitkárok, iskolába betévedők alkalmazásával, a teljes állásban alkalmazottak kiszigerelésével és még sokféle trükkel. A helyzet még rosszabb lesz, még kiábrándítóbb és főleg még taszítóbb a fiatalok, a pedagógussá váláson gondolkodók számára.

Hivatkozott irodalom

Erős Hanna és Váradi Balázs 2022. *Mennyibe kerülne a NOKS megbecsülése?* Budapest Intézet, Budapest.

Nahalka István